

MEDALION ISTORIC : VASILE PÂRVAN (1882—1927)

RADU VULPE

Istoricul Vasile Pârvan deține un loc de frunte în istoria culturii noastre. Născut la 28 septembrie 1882, în satul Perchiu din comuna Huruiesti, în fostul județ Tecuci, a fost doborât de o moarte prematură, într-o clinică din București, la 26 iunie 1927, la o vîrstă ce nu atinsese 45 de ani, cînd spiritul său se afla în plină exuberanță creatoare. Deși durata activității sale n-a depășit un sfert de veac, producția sa intelectuală, închinată prin excelență studiului antichității, apare uimitoare, atît prin numărul și valoarea lucrărilor publicate, cît și prin laborioasele sale cercetări arheologice, prin strălucita sa activitate de la catedră, prin multiplele sale realizări ca organizator și conducător de instituții. Neîntrecuta sa putere de muncă era la înălțimea inteligenței sale agere și pătrunzătoare, a nobilei sale concepții despre datorie, a vastei și solidei sale formații intelectuale.

Manifestările sale au venit în contact cu domenii diverse : filozofia, istoria religiilor, științele economice, sociologia, istoria artei, literatura, lingvistica, pe care avîntul gîndirii sale, eminentul său dar de investigație și de sinteză, stilul său grav, de o puternică expresivitate, le-au ilustrat cu opere de autoritate, cuprinzînd adevărate pagini de antologie. Totuși, Vasile Pârvan n-a fost un spirit împrăștiat, lipsit de temelia statornică a unei preocupări unitare, ci totdeauna s-a menținut pe poziția sa de istoric. În concepția sa, istoria nu se limita la erudiție, ci trebuia să tindă la cugetarea care reconstituie rețeaua de legături dintre fenomenele vieții omenești în întregime. Pentru aceasta, precum el însuși preconiza, erau indispensabile : o multilateralitate de gînd, o întinsă cultură, o mare forță de abstractizare, o simultană capacitate de precizie în analiză și de ridicare la idei generale, însușiri cu care acest spirit superior a fost din belșug înzestrat. A fost unul din marii noștri istorici și, fără îndoială, cel care a cuprins în competența sa spațiul cel mai larg.

Și-a făcut școala elementară cu părintele său, Andrei Pârvan, un destoinic învățător rural, iar cursul secundar la liceul clasic „Codreanu“ din Bîrlad, pe atunci unul din cele mai bune din țară. Mama sa, Aristița, provenind dintr-o familie răzeșească din Dobrenii Neamțului, vară primară cu ilustrul filozof Vasile Conta, dotată cu o energie și cu o vrednicie care ieșeau din comun, s-a îngrijit stăruitor de educația intelectuală a fiului său, de altfel ca și de a celor trei fete ale sale. Pentru toți nutrea ambiția de a-i vedea cîndva profesori de liceu, ceea ce i-a reușit în chip strălucit. Băiatul, însă, moștenindu-i nu numai toate însușirile de inteligență, dar și pe acelea de dinamism și tenacitate, avea să-i depășească așteptările cu mult peste ținta urmărită.

După terminarea liceului, în 1900, V. Pârvan a venit la București, unde s-a înscris la secția de istorie și geografie a Facultății de Filosofie și Litere, devenind discipolul cel mai distins al unor maeștri de valoare a lui Nicolae Iorga, a lui Dimitrie Onciul, a lui Ion Bogdan. În acea perioadă a publicat o serie de merituose lucrări despre istoria română medievală și modernă: *Activitatea politică a lui Alex. Papiu Ilarian* (1903); *Cîteva date nouă cu privire la familia Cuza* (1904); *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă* (1904); *Un vechi monument de limbă literară românească* (1904); *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria* (1905); „Unire”: *conferință de 24 Ianuarie* (Budapesta, 1906); *Începuturile poporului românesc*. (Budapesta, 1906). Sînt lucrări care impun nu numai prin numărul lor, dar și prin precocitatea lor maturitate. Pârvan a fost, ca student, de asemenea un eminent elev al filologului clasic Dimitrie Evolceanu și al geografului Simeon Mehedinți. După absolvirea Universității, ca licențiat în Litere, la 22 de ani, și-a luat examenul de capacitate în învățămîntul secundar, obținînd o catedră de limba latină la un liceu din provincie, dar n-a funcționat în acest post, deoarece de la început i s-a acordat un concediu de studii în străinătate, pe baza unei burse dobîndite prin concurs. Bursa fusese instituită de Universitatea din București pentru specializare în istoria antică în Germania, țară în care disciplinele clasicismului se bucurau de cea mai strălucită dezvoltare.

În Germania, unde a rămas în total cinci ani, trecînd pe la Iena și pe la Breslau (azi Wrocław în R. P. Polonă), dar rămînînd mai mult la Berlin, Pârvan a depus o muncă fără preget, îndeplinind toate lucrările cerute în diferitele seminarii pe care le frecventa, audiînd numeroase cursuri și strîngînd în biblioteci un imens material de note, nu numai în vederea tezei de doctorat, dar și pentru alte studii pe care le proiecta pentru viitor, cu deosebire în legătură cu antichitatea patriei sale. Problema originilor neamului românesc îl preocupa în permanență. Pînă la sfîrșitul vieții aveau să-i folosească materialele adunate atunci. Aprecierile maeștrilor săi germani, printre care figurează nume cu mare răsunset, ca H. Gelzer, Eduard Meyer, O. Hirschfeld, C. F. Lehmann-Haupt, R. Kekule von Stradonitz, H. Dessau, K. Regling, Conrad Cichorius, i-au fost din cele mai favorabile. Erau cu toții surprinși de capacitatea extraordinară a acestui tînăr și de superioritatea pregătirii cu care venise din țară, încît de la început l-au considerat ca pe un egal (*ebenbürtig*).

Cei cinci ani de studii în Germania au fost decisivi pentru formarea deplină a personalității spirituale a lui Vasile Pârvan. Pe lîngă o pregătire magistrală în toate științele antichității, de la arheologie, epigrafie, numismatică, papirologie și critică de texte, pînă la deprinderea de a sintetiza idei generale și de a urmări firul marilor evenimente istorice în devenirea lor, acolo a avut prilejul de a-și avînta mintea în înaltele sfere ale gîndirii, în contact cu filozofia germană, dar și cu filozofia și literatura greco-romană. Tot acolo s-a încheiat trainica sa prietenie cu valorosul istoric al artei Marin Simionescu-Râmniceanu, care se afla, de asemenea, la Berlin pentru studii și care a exercitat o decisivă influență asupra tînărului său coleg de la istoria antică, deschizîndu-i pasiunea pentru arte și pentru gîndirea estetică.

Activitatea creatoare a lui Pârvan în cîmpul antichității s-a desfășurat de la început în două direcții: una națională, corespunzînd scopului cu care venise la studii în Germania, și alta universală, rezultînd din evoluția pregătirii

sale în străinătate și satisfăcând înclinările sale firești spre orizonturi ample. Pe linia națională el a scris încă din 1906, la Berlin, lucrările *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană și Salsovia*. Cea dintîi preconiza trăsăturile generale ale unei sinteze asupra țării noastre în epoca romană. Era un plan complet, cum nu se concepuse mai înainte, care lua în considerare toate problemele esențiale ale istoriei noastre vechi și în care, pentru prima oară, se acorda elementului băștinaș o importanță primordială. În a doua lucrare, pornind de la analiza unei inscripții din sec. IV e.n., care permitea localizarea definitivă a Salsoviei antice la Mahmudia și care oferea importante amănunte despre ultimele încercări de apărare a credințelor păgîne în fața creștinismului triumfător, Pârvan proceda din nou la o expunere programatică, propunînd de data aceasta săpături arheologice sistematice de-a lungul întregului *limes* roman din Dobrogea. Cu acest prilej, socotea de urgentă necesitate formarea unei serii de tineri arheologi români care să fie atrași în această vastă operă de explorare și care atunci încă lipseau. Punctele de program propuse intrau de fapt în propriul său plan de activitate viitoare, pe care și-l făurea de pe acum și pe care va căuta să-l urmeze în tot cursul vieții.

Pe linia universală, Pârvan avea să înceapă cu teza sa de doctorat, despre naționalitatea negustorilor din Imperiul roman (*Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*), apărută la Breslau în 1909, anul cînd, la Universitatea din același oraș, a și susținut-o, strălucit, cu istoricul C. Cichorius, ilustrul exeget al Columnei Traiane. Valoarea lucrării e cu mult mai presus decît rostul ei ca teză pentru obținerea unui titlu academic. E vorba de o monografie de autoritate, bazată pe un material epigrafic abundent, privitor la toate provinciile Imperiului și tratată critic în lumina unei concepții istorice realiste și a unei clare orientări în problemele economice.

În același timp, menținîndu-se pe aceeași linie universală, Pârvan a pregătit și un întins studiu istoric despre Marcu Aureliu (*M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus*), pe care l-a publicat, tot în 1909, la București, în românește. Cu o erudiție riguroasă, el discută relațiile de ordin personal și juridic ale acestui împărat-filozof cu predecesorii săi Hadrian și Antoninus Pius, precum și cu fratele său adoptiv Lucius Verus, punînd la punct o serie de erori care circulau în știință pe seama coregenței cu acesta din urmă. El concludă că această domnie comună nu reprezenta încă o împărțire a autorității imperiale, cum se va întîmpla mai tîrziu, ci o asociere personală, în care Lucius deținea titlurile imperiale numai onorific, autoritatea Principatului rămînînd de fapt tot unică, pe seama lui Marcu.

Într-un capitol special al cărții este analizată, suplimentar, filozofia stoică a lui Marcu Aureliu, cu deosebire din punctul de vedere al rolului pe care l-a avut în formarea atitudinii etice a acestui împărat. În tratarea subiectului, Pârvan dovedește, pe lîngă talent și ascuțime de gîndire, o simpatie atît de entuziastă pentru doctrina stoică și o afecțiune atît de caldă pentru împăratul care a practicat-o încît, pentru a le explica, n-ar fi de ajuns să ne referim la elanul unui tînar cercetător de 27 de ani, cît avea el la data publicării cărții. Este ceva mai mult și mai profund: o mărturisire a propriei concepții despre virtute ca simplu comandament al rațiunii și despre datoria față de societate fără altă răsplată decît mulțumirea de a și-o fi îndeplinit. Nu este un crez religios, căci

tocmai în această lucrare el își dovedește scepticismul său fundamental, ci un principiu filozofic de abnegație.

Tot în acea vreme, Pârvan a pregătit o a treia lucrare mare, concepută de data aceasta pe linia antichității naționale. Este cartea *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, care, avînd să apară în 1911 la București, departe de a se limita la modesta aluzie epigrafică din titlu, cuprindea și toate izvoarele istorice și lingvistice de care se putea dispune pe atunci în legătură cu acest subiect. Pe baza unei analize critice a acestor știri, autorul conchide că misionarismul creștin în Dacia s-a dezvoltat după plecarea legiunilor lui Aurelian, cu deosebire în secolele IV—V, că creștinismul românesc este la origine opera misionarilor latini, iar nu a celor orientali, că poporul român s-a format concomitent cu creștinismul său, printr-un contact permanent între populațiile romane de pe ambele maluri ale Dunării.

Întors în țară în 1909, cu o autoritate științifică stabilită prin memorabilele lucrări aci amintite, Vasile Pârvan a fost primit de forurile conducătoare ale vieții noastre culturale cu toată considerația cuvenită unui învățat de prestigiu. De la început i-a fost încredințată suplinirea catedrei de istorie antică, antichități greco-romane și epigrafice de la Universitatea din București, rămasă tocmai atunci vacantă prin moartea lui Gr. G. Tocilescu. Un an mai tîrziu avea să fie definitivat la această catedră ca titular și, totodată, numit director al Muzeului Național de Antichități. În 1911, cînd încă nu împlinise treizeci de ani, era ales membru corespondent al Academiei Române, pentru ca după doi ani să devină membru activ.

Profesor universitar, academician și director de muzeu, el primea dintr-o dată trei poziții de frunte, care pentru o personalitate atît de activă și frămîntată de gînduri mari n-aveau să rămînă un simplu cumul de onoruri, ci au devenit bazele uneia dintre cele mai productive munci științifice. La catedră și la seminarium s-a arătat un maestru strălucit, prin vivacitatea gîndului, prin nouțetea și adîncimea ideilor sale despre fenomenele istoriei antice, prin erudiția sa impunătoare, prin riguroasele metode de cercetare, prin sobrul și impresionantul său dar de expunere. La conducerea Muzeului, care a fost totdeauna un Institut arheologic de fapt, a dovedit o neîntrecută destoinicie ca organizator. I-au lipsit mijloacele necesare pentru a se ocupa de cerințele muzeistice ale instituției, așa cum au lipsit mereu și după el (abia de curînd realizîndu-se maiestuozul Muzeu de Istorie al Republicii Socialiste România). În schimb el a dat un impuls hotărîtor explorărilor arheologice pe teron, Muzeul național de antichități fiind forul care le-a tutelat științific. Pârvan a fost și un membru asiduu al Comisiei Monumentelor istorice.

După ce a publicat o lucrare de considerații istorice despre *Cetatea Tro-paeum*, săpată anterior de către Gr. G. Tocilescu și George Murnu, el a deschis un nou șantier, în *Cetatea Ulmetum* de la Pantelimonul de Sus, o fortificație din centrul Dobrogei, de un spațiu mai restrîns, a cărei explorare putea fi dusă la capăt într-un timp limitat. Săpăturile au durat acolo patru ani, cu rezultate arheologice și epigrafice deosebit de prețioase — mai ales pentru studiul vieții rurale romane —, pe care le-a publicat într-o monografie în patru tomuri (București, 1912—1915). În același timp, a mai scos la lumină trei memorii cuprinzînd roadele altor cercetări : *Descoperiri nouă în Scythia Minor, Știri nouă din*

Dacia Malvensis, Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de Jos, toate apărute în „Analele Academiei Române“, în 1913.

Imediat după încheierea săpăturilor de la Ulmetum, în 1914, a inaugurat un nou șantier de seamă, în cetatea *Histria*, vechea colonie milesiană de pe țărmul lacului Sinoie (odinioară golf al Mării Negre). În sfera preocupărilor sale arheologice, limitate, la început, la epoca romană, intra acum și perioada de înflorire a civilizației elene. Fiind vorba de un important oraș sclavagist din regiunile noastre, cel mai vechi de pe cuprinsul României, cu o viață continuă care a durat peste 12 secole, cu o mare întindere și cu ruine extrem de complicate, șantierul *Histria* avea să devină permanent. În proporții sporite, cu mijloace mult mai ample și cu rezultate mereu bogate, activitatea acestui șantier continuă și în prezent. Din abundențele materiale descoperite la *Histria*, Pârvan a apucat să publice, cu excelente comentarii, trei serii de inscripții grecești și latine, printre ele unele, ca faimoasa horothesis a teritoriului cetății, fiind de o importanță istorică excepțională. Concomitent cu munca sa de la *Histria*, Pârvan s-a ocupat și de celelalte două orașe grecești de pe litoralul nostru: *Tomis* (Constanța) și *Callatis* (Mangalia), procedînd la săpături și publicînd asupra lor memorii remarcabile, ca *Zidul cetății Tomi* (1915) și *Gerusia din Callatis* (1920).

Săpăturile conduse de Vasile Pârvan, cu deosebire cele de la Ulmetum și de la *Histria*, pe lângă însemnătatea rezultatelor lor documentare, au avut fericitul efect de a consolida o școală românească de arheologie și istorie veche, pe care el, cel dintîi, a reușit s-o creeze prin autoritatea sa științifică, prin prestigiul personalității sale, prin aptitudinile sale de organizator, prin însușirile lui de profesor și de conducător, prin darul său de a aprinde și întreține entuziasmul și devotamentul tinerilor săi studenți pentru știință. Întărită mereu cu noi serii de cercetători, această școală s-a dovedit durabilă și viguroasă, dezvoltîndu-se și după moartea întemeietorului ei, pînă la înflorirea considerabilă de azi. E unul din cele mai mari merite ale lui Pârvan față de cultura patriei sale.

Vasile Pârvan, dedicat cu desăvîrșire științei, n-a ținut să facă politică, dar și-a spus cuvîntul în marile momente de frămîntări ale neamului său. Sînt mărturii că la 1907, în timp ce se afla la studii în Germania, și-a exprimat categoric simpatia pentru masele țărănești răscolate, ceea ce concordă cu atitudinea sa de o viață întreagă, constant devotată țărănimii muncitoare. Iar la izbucnirea primului război mondial, în 1914, cînd agitatori nechibzuți sau interesați căutau să determine intrarea imediată a țării în marea conflagrație, el a avut curajul, cu riscul de a fi fals înțeles și de a provoca nedrepte învinuiri, să atragă atenția asupra nepregătirii noastre militare și diplomatice pentru o atît de gravă acțiune și să propună temporizare pentru o punere la punct a esențialelor condiții necesitate de un război pentru liberarea Transilvaniei și a celorlalte ținuturi românești din monarhia habsburgică. Precum a scris în broșura sa *Părerile unui trădător de neam* (titlu ironic adresat inconștienților săi adversari), apărută chiar în 1914, el socotea acest război inevitabil, dar preconiza o grabnică înarmare și o serioasă pregătire. Desfășurarea evenimentelor, cu grelele suferințe impuse țării de înfrîngerile din 1916 și de ocupația inamică, avea să-i dea dreptate cu prisosință. A fost și el mobilizat, făcîndu-și datoria într-o unitate unde era nevoie de priceperea sa în limbi străine. Apoi, în 1917, a fost evacuat cu un

grup de academicieni la Odesa, unde a avut nenorocirea să-și piardă soția (Silvia Cristescu, nepoată a lui Ion Bogdan și a Ecaterinei Nicolae Iorga), precum și fiul abia născut.

Cînd războiul s-a terminat, iar patria, în sfîrșit întregită, a pornit să-și vindece adîncile răni, Vasile Pîrvan a ținut să-și dea concursul devotat la opera de reconstruire care începea. A făcut parte dintre întemeietorii Asociației pentru studiul și reforma socială, devenită ulterior Institutul social român de sub direcția lui D. Gusti. De atunci datează preocupările sale expuse cu discernămint critic în studiul „Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane” și în acel „Plan de organizare și lucru” sugerat Asociației amintite, cuprinzînd o minuțioasă schemă a modului său de a vedea înfăptuirea culturii. În acea vreme de la sfîrșitul războiului și-a rostit, în pagini literare de o măreață frumusețe, și memorialele în cinstea tineretului universitar căzut în lupte, publicate sub titlul „Au căzut pentru libertate”. Atunci, de asemenea, a scris poemul în proză „Parentalia”, pentru pomenirea împăratului Traian la optsprezece secole de la moartea lui, prilej de a-și exprima și punctul său de vedere științific în problema originilor poporului român. Aceste eseuri, împreună cu alte flori ale spiritului său, aveau să fie publicate din nou în volumul *Memoriale* (1923).

Lucrările sociologice, etice, filozofice, comemorative, cu care s-a manifestat în afara cadrului riguros al producțiilor sale științifice, ne oferă prilejul de a ne da seama în general de limitele gîndirii sale, care era de esență rațional-idealistică. El acorda problemelor culturii o importanță determinantă. V. Pîrvan susținea o democrație liberală de tip burghez, arătîndu-se adversarul oricărei forme de organizare socială care ar fi restrîns libertatea de gîndire. Limitele concepției sale îl împiedicau însă să vadă că și democrația de tip burghez, reprezentînd de fapt predominarea claselor exploatatoare, încătușează gîndirea. Pîrvan a criticat aspru societatea capitalistă, dar în același timp și-a exprimat o oarecare neîncredere și față de socialism. El n-a putut ajunge la o interpretare materialist-dialectică a fenomenelor istorice. Susținînd că „istoric, adică evolutiv-uman, popoarele trăiesc numai prin fapta precursorilor și revoltaților” (*Ideii și forme istorice*, p. 11), el nu acorda maselor rolul principal în istorie, ci personalităților. Dar, idealismul lui V. Pîrvan era compensat printr-o atitudine raționalistă, obiectivă și realistă. La aceasta au contribuit foarte mult preocupările arheologice, care îl mențin pe istoricul antichității, într-o mai mare măsură decît pe istoricii altor epoci, într-un contact direct și continuu cu realitățile materiale ale trecutului.

Tot la sfîrșitul războiului, a adresat Marelui Sfat național al Transilvaniei care, după recenta unire cu România, încă mai administra provizoriu provincia, o serie de propuneri pentru constituirea „Universității naționale a Daciei Superioare”. Iar cînd această Universitate a luat ființă la Cluj, în 1919, el a fost, alături de Sextil Pușcariu, de Nicolae Iorga și de alte personalități proeminente, unul dintre organizatorii ei, ținînd acolo, timp de un semestru, un curs de istoria artei.

Prelegerea inaugurală a aceluia curs, care a fost și prelegerea festivă de deschidere a cursurilor întregii Universități, intitulată „Datoria vieții noastre” și publicată în volumul *Ideii și forme istorice* (București 1920), conține, pe lîngă o expunere de principii etice, o critică vehementă a societății burgheze de după

război, cu viața „murdărită de egoism, de interesul brutal de utilitar“, cu pacea care, așezînd soarta lumii, era „opera nevrednicilor care nu au luptat, ci s-au îngrășat în război“, cu „amara prețaluire pe arginți pentru sîngele vărsat în lupte“ și o deplîngere a ceea ce vedea în noua viață politică a țării: „necinste, cățărare disperată către locurile cele mai de sus, goană după avere, murdărire a tuturor numelor curate de luptători fără frică împotriva răului“. Totodată, prelegerea conține vederile sale în problema ridicării culturii românești, care nu va fi rodnică dacă se va limita la inerția tradiționalismului local. „Nu românizarea noastră feroce întru vegetativul etnografic, ci continua noastră umanizare întru sublimul uman va crea suprema splendoare a culturii creatoare românești“. Pe de altă parte, nu vedea nici un viitor acestei culturi dacă se va mulțumi să devină o simplă „prelungire colonială a culturii franceze, italiene, germane ori anglo-saxone, care reprezintă suflete specifice, diferite de al nostru“. „Nu forma crează ideea, ci ideea își caută forma“. „Noi avem a oferi instinctului creator al națiunii noastre idei, iar nu forme“.

Nici aceste digresiuni filozofice, nici încercările de a contribui la reforma cultural-socială n-au reprezentat în activitatea lui Pârvan o schimbare de scop ori de preocupări. El a rămas mai departe credincios studiului antichității patriei. Cînd a fost copleșit de răsunătorul succes de public pe care i l-au adus cursurile sale speciale, de superioară ținută intelectuală, despre tragedia antică ori despre istoria religiilor antice, greșit înțelese de unii din auditorii săi (chiar dintre cei mai culti) care, neobișnuiți cu atare preocupări, îi atribuiau atitudini mistice (confundînd obiectul cu subiectul), el n-a ezitat de a le întrerupe, re-trăgîndu-se în cercul strict universitar al materiei prevăzute de program. Cînd reprezentanți ai diverselor curente politice, admiratori ai ideilor sale sociale, au căutat să-i prezinte propuneri care pentru alții ar fi fost deosebit de ispititoare, ca șefia unui mare partid (e vorba de cel țărănist, la întemeierea căruia și-a acordat sfaturile), portofoliile unor ministere de prima importanță, conducerea unei gazete influente și de mare tiraj (e vorba de „Adevărul“), el i-a refuzat fără nici cea mai mică șovăire. A primit numai să facă parte din conducerea editurii „Cultura Națională“, pe care el a organizat-o împreună cu bunul său amic, M. Simionescu-Râmniceanu. Această editură i-a înlesnit mult valorificarea cercetărilor științifice și, prin contribuția lui activă, a însemnat un mare salt în estetica tiparului românesc. Tăria de caracter a lui Vasile Pârvan, rezistentă la vanități și la ambiții, făurită pe linia unui scop pe care l-a urmărit cu perseverență, *este exemplară* în istoria intelectualității noastre.

Reluîndu-și activitatea științifică încă din 1919, cînd războiul nu era cu totul terminat, el a scris delicatul studiu *Gînduri despre lume și viață la greco-romanii din Pontul Stîng*, în care, îmbinîndu-și cele două calități eminente: erudiția critică și puterea de cugetare, a reconstituit ideologia vechilor locuitori ai Dobrogei clasice pe baza reflecțiilor transmise în numeroasele lor inscripții funerare.

În 1921, a redeschis șantierul de la Histria și a publicat *Probleme de arheologie în România*, un important îndreptar pentru orientarea viitoarelor explorări arheologice de pe cuprinsul țării noastre. În același an, sarcinile sale de organizator s-au lărgit și în alte direcții, fiind ales vice-președinte al Academiei Române și fiind numit Director al Școlii Române din Roma.

Această ultimă instituție, creată atunci printr-o lege al cărei proiect a fost prezentat Parlamentului de Nicolae Iorga în calitatea sa de deputat, a fost organizată, adică întemeiată de fapt, de Vasile Pârvan. În ciuda numelui său de „Școală“, dat prin asimilare cu unele așezăminte străine mai vechi din capitala Italiei, această instituție nu avea un caracter didactic, ci unul științific superior, de creație. Nu era alcătuită din „elevi“, ci din membri, recrutați dintre arheologii, istoricii, filologii și artiștii români care se afirmaseră deja ca elemente de valoare în țară. Italienii îi spuneau, de altfel, „Accademia di Romania“. Scopul său era dublu : pe de o parte perfecționarea acestor elemente, pe de alta afirmarea științei și culturii românești într-un mediu de distinsă emulație internațională. Prin autoritatea științifică a lui Pârvan și prin activitatea de ales nivel a membrilor săi, Școala Română din Roma a devenit curînd una din cele mai apreciate instituții de acest fel din Roma, concurînd și uneori întrecînd pe suratele ei mai vechi. Contribuția sa la consolidarea calitativă a arheologiei și a studiilor clasice în România a fost considerabilă. Aproape toți discipolii lui Pârvan și mulți din ucenicii acestora din generațiile următoare au trecut pe acolo. Toți membrii Școlii au publicat lucrări importante în cele două anuare speciale ale instituției : *Ephemeris Dacoromana* și *Diplomatarium Italicum*, înființate și conduse de Pârvan și foarte prețuite în cercurile științifice din toată lumea.

Cu prilejul prezentării lui la Roma, în 1921 și 1922, pentru întemeierea Școlii Române, Vasile Pârvan a publicat acolo, în periodicele locale, articolele *Sulle origini della civiltà romana* și *I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio*. Ultimul avea să fie reluat în românește, cu un conținut mai larg, valorificînd sintetic datele culese prin propriile lui explorări arheologice și cu deosebire prin acelea de la Ulmetum și de la Histria. Într-un captivant stil de popularizare, „pe înțelesul tuturor“, dar cu un fond de erudiție temeinică și cu interpretări originale și pătrunzătoare la fiecare pas, în cadrul unei concepții istorice realiste, volumul *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, apărut în 1923, prezintă o reconstituire a dezvoltării romanismului Scythiei Minore în primele două secole ale erei noastre, după o admirabilă introducere în care autorul își expune părerile, juste și concordante, cu privire la continuitatea poporului român și la rolul Dobrogei și al regiunilor Dunării de Jos în formarea romanității noastre.

În acel timp, s-a petrecut în activitatea arheologică a lui Vasile Pârvan o cotitură care avea să aibă asupra dezvoltării arheologiei românești o influență dintre cele mai rodnice. La specialitatea lui privind civilizația greco-romană, și-a adăugat un domeniu nou de cercetări, începînd a-și îndrepta atenția asupra epocilor preclasice. După ce a dat la lumină memoriile sale *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube* (1923) și *Considerațiuni asupra unor nume de riuri daco-scitice* (1923), în care prezintă explicații noi și temeinice asupra numelor principalelor cursuri de ape, ca Nistrul, Prutul, Siretul, Buzăul, Argeșul, Dunărea, și după ce a publicat la Torino, în 1924, *Note di geografia antica*, un studiu despre unele elemente toponimice din nordul Pontului Euxin, el s-a dedicat aproape cu totul noilor sale preocupări, pe care le începuse printr-o serie de anchete preliminare în diverse stațiuni preromane din Cîmpia Română și prin organizarea unor săpături sistematice în cîteva din cele

referitoare cu deosebire la cultura geților. Cu acest prilej, și-a format o nouă serie de discipoli, animați de un entuziasm științific și mai productiv.

Încă înainte de a fi în posesia rezultatelor tuturor acestor explorări, el a trecut la scrierea unei vaste sinteze istorico-arheologice despre protoistoria Daciei, pe care a intitulat-o cu numele latin plural *Getica*. Această lucrare voluminoasă (851 p.), care în intenția sa nu avusese un caracter definitiv, ci numai rolul de îndrumare și de stimulare a noilor cercetări, a devenit una din cele mai importante producții ale istoriografiei române. Scoțind din negura trecutului îndepărtat al patriei, pe baza unei bogate informații istorice și arheologice, mai mult de un mileniu, Pârvan a pus în evidență, pentru prima dată atât de convingător, măreția poporului geto-dac. Apărută în 1926 (de fapt la începutul anului 1927), *Getica* avea să exercite o durabilă influență în cultura românească. Dominată mai înainte aproape exclusiv de ideea romanității, conștiința noastră națională trebuia acum să acorde un loc tot atât de însemnat și ideii despre temelia autohtonă a poporului român.

Sforțarea lui Pârvan de a scrie această operă, la care a lucrat patru ani fără preget, pare cu atât mai impunătoare, cu cât în aceeași vreme el a continuat să-și îndeplinească celelalte sarcini pe care și le asumase, și chiar cu o intensitate sporită, găsind în imensa lui voință de înfăptuire și în înalta sa concepție despre datorie izvoare de energie pentru a duce la capăt o activitate atât de exuberantă. A scris în ultimii săi ani (1924—1927) peste o duzină de alte lucrări, fie tot despre epocile primitive, fie despre antichitatea greco-romană : *Fouilles d'Histria, inscriptions : troisième série* ; *Une nouvelle inscription de Tomi* ; *À propos du „basileus“ Cotys de Callatis* ; *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore* (Roma 1924), *Sur un relief inédit du VIIe siècle représentant la Sainte Vierge* ; *Un aes grave olbien à Salsovia* ; *Municipium Aurelium Durostorum* (Torino 1924) ; *Notă complimentară la studiul lui I. Andrișescu*, „Considerațiuni asupra tezaurului de la Vâlci-Trân“ ; *Dacii la Troia* ; *Considérations sur les sépultures celtiques de Gruia* ; *La „statue-menhir“ de Hamangia* ; *L'âge du dépôt de bronzes de Suseni* ; *La Dacie à l'époque celtique* (Paris 1926) etc. Multe din aceste lucrări au fost publicate în primele două volume din *Dacia : Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, periodicul de limbă franceză întemeiat de el, continuat și după el pînă în 1947 și reluat într-o serie nouă de la 1957 încoace.

Ultima lucrare a lui Vasile Pârvan a fost volumul *Dacia : Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, publicat mai întâi în englezește (Cambridge 1928), apoi în românește, pînă acum în cinci ediții (1937, 1957, 1958, 1967, 1972). În cinci capitole reprezentînd tot atîtea prelegeri ținute de autor în Anglia, în aprilie 1926, această carte urmărește liniile principale ale evoluției culturale în Dacia și în țările vecine, începînd din perioada influențelor villanoviene de la începutul epocii fierului, trecînd prin epocile pătrunderilor succesive scitice, grecești și celtice, pînă în vremea romană. Trei din cele cinci capitole reprezintă compendii ale „Geticelor“, iar un al patrulea reia textul din „La pénétration hellénique etc.“. Al cincilea însă, „Carpato-danubienii și romanii“, este inedit. Acest capitol conține cele din urmă gânduri ale lui Vasile Pârvan despre problema originii poporului român, la care el meditase într-o viață întreagă de studii. Romanitatea noastră, după el, nu se datorește numai unei izo-

late rezistențe daco-romane în nordul Dunării, ci la formarea sa a contribuit întregul romanism dunărean, din Alpi pînă la Pontul Euxin, înainte de a dispărea progresiv din toate provinciile Illyricului, sub covîrșitoarele migrații slave, pentru a se conserva numai în Carpați și la Dunărea de Jos.

Această carte a apărut postum. Vasile Pârvan a încetat din viață puțin timp după ce o trimisese la tipar. Organismul lui, care suportase pînă la nevrosimil necruțătoarele eforturi ale unei voințe de fier, începuse a da semne de șovăială. De aci încordarea sa în a se lua la întrecere ca soarta, scriind cu intensitate *Getica* și proiectînd și alte sinteze, dintre care imediat ar fi urmat „Dacia romană“, apoi o „protoistorie a slavilor“. Dar nu i-a fost îngăduit să realizeze decît prima din aceste opere mari. Debilitat de prea multele eforturi, precum și de lungi și nereușite tratamente, avea să închidă ochii pentru totdeauna în urma unei banale, dar tardive operații chirurgicale.

În ziua aceea tocmai avea să sosească de la Roma știrea că Accademia dei Lincei îl alesese membru. Mai înainte îl onoraseră cu aceeași calitate *La Pontificia Accademia Romana di Archeologia* și *La Società Romana per la Storia Patria*. Sorbonna îl numise *professeur agrégé*. A fost membru fondator al „Comitetului Congreselor internaționale de Științe istorice“. Sînt numai cîteva din multele dovezi de prețuirea înaltă de care se bucura în lumea savantă din străinătate și de prestigiul pe care îl adusese patriei.

Nu i-a fost dat științei și culturii românești să beneficieze de toată bogăția de gînd și de creație pe care generosul devotament al acestei personalități le-o oferea. Admirînd valoarea și rodnicia a ceea ce a realizat numai în 45 de ani de viață, nici nu cutezăm a cuprinde cu închipuirea proporțiile magnifice pe care le-ar fi atins producția spirituală a lui Vasile Pârvan dacă ar fi fost continuată pînă măcar la minimul limitei normale a unei vieți de om.